
UDK 347.78:821.163.41/.42(497.6) Andrić I.

Izvorni znanstveni članak

Primljen 5. III. 2012.

ILIJA MUSA

Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru

ilija.musa@ffmo.ba

AUTORSKO PRAVO NA DJELO IVE ANDRIĆA

Sažetak

*U radu se govori o načinu na koji je Zadužbina Ive Andrića stekla autorsko pravo na njegovo djelo te problemima dobivanja dopuštenja za izdavanje njegovih djela. Poseban se naglasak stavlja na slučaj objave Andrićevih djela *Prokleta avlija*, *Na Drini ćuprija*, *Travnička hronika* i *Pripovijetke* u ediciji *Hrvatska književnost BiH* u sto knjiga Matice hrvatske Sarajevo i pozitivno-pravne propise s obzirom na autorsko i srodna prava, kao i nasljedno pravo.*

Ključne riječi: *autorsko pravo, oporuka, nasljeđivanje, Ivo Andrić, Zadužbina Ive Andrića, Matica hrvatska*

Uvod

Problem raspolaganja autorskim pravom na djelo Ive Andrića kulminirao je objavljivanjem njegovih djela *Prokleta avlija*, *Na Drini ćuprija*, *Travnička hronika* i *Pripovijetke* u ediciji *Hrvatska književnost BiH* u sto knjiga Matice hrvatske Sarajevo. Autorskim pravom na Andrićevo djelo, smatralo se, raspolaže Zadužbina Ive Andrića iz Beograda osnovana 1976. godine, nadugo nakon njegove smrti. Ali problem se javio kada je Matica hrvatska Sarajevo odlučila objaviti neka djela Ive Andrića u ediciji *Hrvatska književnost BiH* u sto knjiga, što je Zadužbina odbila dopisom br. 116/26.3.2007.g. obrazlažući „da je Upravni odbor Zadužbine Ive Andrić na sjednici održanoj 22.03.2007.g. odlučio da ne može

da prihvati zahtjev za štampanje iz razloga što se sam Andrić za života opredijelio za pripajanje korpusu srpske književnosti i da su spremni da odobre hrvatskim izdavačima štampanje pod uobičajenim uslovima ali ne mogu prihvatiti objavljivanje Andrićevih djela bibliotekama koje ga svrstavaju u bilo koju nacionalnu književnost, izuzev one za koju se za života opredijelio“¹.

U postupku pred Općinskim sudom u Sarajevu uočilo se mnoštvo činjenica koje bude sumnju da je Zadužbina nastala na pravno valjanim dokumentima, kao i to da je rad Zadužbine nakon raspada Jugoslavije sukladan posljednjoj želji Ive Andrića da se njegovo nasljedstvo „sačuva kao celina i da se, kao legat odnosno, zadužbina, nameni za opšte kulturne i humanitarne potrebe“². U radu će se vidjeti kako je vrsta oporuke, najblaže rečeno, čudna, kako zbog okolnosti u kojima je nastala tako i zbog činjenice da je Andrić kao dugogodišnji diplomat, iskusan u pravno-administrativnim poslovima, znao da oporuka te vrste nije pravno valjana osim u iznimnim prilikama i da ima ograničen rok trajanja. Prikazat će se i na koji način Zadužbina upravlja Andrićevim djelom i rabi li ga za opće kulturne i humanitarne svrhe kako bi trebala prema oporuci kojom je utemeljena.

1. Valjanost oporuke

Autorsko pravo kao najveća privatnopravna vlast apsolutnoga djelovanja daje izravnu vlast nad autorskim djelom i nositelja autorskoga prava ovlašćuje da ima privatnu vlast nad autorskim djelom i da svakoga spriječi zadirati u autorsko pravo. Prema sudskome rješenju vidi se kako je nositelj autorskih prava na djela Ive Andrića Zadužbina Ive Andrića iz Beograda. Međutim postavlja se pitanje na koji je način Zadužbina postala nositeljem autorskih prava na Andrićeva djela.

Oporuku Ive Andrića potpisali su Gvozden Jovanić i Milan Đoković 5. prosinca 1974., tri mjeseca prije njegove smrti i dvanaest dana prije njegova odlaska u bolnicu. Riječ je dakle o usmenoj oporuci, a prema

1 Presuda općinskoga suda u Sarajevu, broj 65 oPs 043647/08, Ps Sarajevo, od 29. VI. 2009.

2 Cit. prema: <<http://www.ivoandric.org.rs/html/delatnost.html>>

tadanjem Zakonu o nasljeđivanju članak 78. st. 1. i 2. „oporučitelj može izjaviti svoju posljednju volju usmeno pred dva svjedoka samo ako uslijed izuzetnih prilika nije u mogućnosti da napravi pismenu oporuku. Usmena oporuka prestaje važiti kad protekne 30 dana od prestanka izuzetnih prilika u kojima je napravljena.“³

Kako je usmena oporuka izvanredan oblik oporuke, mora zadovoljavati četiri uvjeta. „Usmena oporuka može biti valjana 1/ ako je oporučitelj svoju volju očitovao usmeno, 2/ tome su bila nazočna najmanje dva svjedoka, sposobna za to da budu svjedoci usmene oporuke, a 3/ oporučitelj se pritom nalazio u takvim izvanrednim okolnostima da zbog njih nije mogao valjano oporučiti niti u jednom drugom obliku i 4/ ovaj oblik oporuke nije izgubio valjanost protekom vremena.“⁴

Bitno je istaknuti i činjenicu da naše nasljedno pravno uređenje ne daje oporučitelju mogućnost da u redovitim okolnostima oporuči na bilo koji način osim pisanoga. U slučaju ove Andrićeve oporuke upitni su treći i četvrti uvjet: treći, ako se Andrić nalazio u tako teškim okolnostima da ne može napraviti nikakav drugi, pisani, oblik oporuke, kako je tek dvanaest dana od nastanka ove oporuke dospio u bolnicu te četvrti, je li u tri mjeseca koliko je još Andrić živio od nastanka oporuke protekao rok od trideset dana od prestanka iznimnih prilika u kojima je napravljena usmena oporuka. Još je sumnjivije da bi Andrić, iskusan u administrativno-pravnim poslovima kao dugogodišnji diplomat, načinio ovu vrstu oporuke ako je mogao napraviti vlastoručnu oporuku, javnu oporuku pred predstavnikom suda ili bar pisanu oporuku pred svjedocima⁵ što je vjerojatno i mogao. Naime prema Zakonu o nasljeđivanju SFRJ članak 69. stavak 1. „oporučitelj koji zna čitati i pisati može napraviti oporuku tako da će ispravu koju mu je netko drugi sastavio,

3 <<http://public.carnet.hr/gpp/Akti/Propisi/ZN/A-zn.htm>>; *Službeni list SFRJ* 20/55 od 11. 5. 1955.; Zakon o nasljeđivanju (prečišćeni tekst), *SL SFRJ* od 15. 9. 1965, Ispravak prečišćenog teksta ZN, *SL SFRJ* od 29. 9. 1965; Ispravak ZN (prečišćeni tekst), *SL SFRJ* od 20. 10. 1965; Zakon o preuzimanju saveznih zakona kojima se uređuju odnosi o kojima po Ustavnim amandmanima XX do XLI na Ustav SFRJ odlučuju republike (čl. 1. st. 72), *NN* 52/71 od 16. 12. 1971; Zakon o dopunama ZN, *NN* 47/78 od 28. 11. 1978.

4 NIKOLA GAVELLA – VLADO BELAJ, *Nasljedno pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2008., str. 147.

5 *Usp. Pravni leksikon*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2007., str. 952.

vlastoručno potpisati u prisutnosti dvaju svjedoka izjavljujući pred njima da je to njegova oporuka“⁶.

Ali, ako tako teško bolestan nije mogao napisati, štoviše, niti potpisati oporuku kako i ovdje ističe zakonska odredba, je li onda vjerodostojna i njegova „prepričana“ oporučna izjava.

2. Rad Zadužbine Ive Andrića

Prema Andrićevoj oporuci nakon njegove smrti Veri je Stojić prepušteno čuvanje njegove ostavštine, upravljanje njome i briga o autorskim pravima do osnutka Zadužbine. Na temelju književnikove oporučne volje od 12. ožujka 1976. počela je raditi Zadužbina Ive Andrića čija je prva upraviteljica bila gospođa Stojić. Prije raspada Jugoslavije rad Zadužbine vodio je Upravni odbor sastavljen od uglednika s područja tadanje države. U to vrijeme Andrićeva djela tiskala su se ne samo kao djela srpske književnosti nego i hrvatske, a i bosanskohercegovačke književnosti, kao što je izdanje *Savremena književnost naroda i narodnosti Bosne i Hercegovine* u 50 knjiga izdavačke kuće „Svjetlost“ Sarajevo iz 1984./1985. godine, kada su izdavaču bez problema ustupljena autorska prava za izbor iz cjelokupnoga djela Ive Andrića.⁷ Danas Zadužbinom „rukovodi Upravni odbor od jedanaest članova [...] koje imenuje Srpska akademija nauka i umetnosti“⁸, a koji manipulira Andrićevim djelom želeći ga prisvojiti samo srpskoj književnosti. Tako je na zahtjev Matice hrvatske Sarajevo za sklapanje ugovora o izdavanju Andrićevih djela u ediciji *Hrvatska književnost BiH* u sto knjiga Upravni odbor Zadužbine istakao da su spremni dati suglasnost za izdavanje pod uobičajenim uvjetima, ali ne može prihvatiti objavljivanje Andrićevih djela u „bibliotekama koje bi ga svrstavale u bilo koju nacionalnu književnost izvan one za koju se Andrić za života opredijelio“ aludirajući time da se Andrić opredijelio za srpsku književnost.

6 <<http://public.carnet.hr/gpp/Akti/Propisi/ZN/A-zn.htm>>, nav. članak

7 Usp. MIRKO MARJANOVIĆ, „Ivo Andrić, i kao pisac hrvatske književnosti Bosne i Hercegovine“, *Kolo*, br. 2/2008;

<http://www.matica.hr/kolo/kolo2008_2.nsf/AllWebDocs/

[Ivo_Andric_i_kao_pisac_hrvatske_književnosti_Bosne_i_Hercegovine](http://www.matica.hr/kolo/kolo2008_2.nsf/AllWebDocs/Ivo_Andric_i_kao_pisac_hrvatske_književnosti_Bosne_i_Hercegovine)>

8 <<http://www.ivoandric.org.rs/html/rukopisndelatnost.html>>

Uistinu je tendenciozno to što članovi Upravnoga odbora Zadužbine smatraju kako se Andrić opredijelio za srpsku književnost jer znaju da je sam Andrić u sveučilišnome nacionalu za školsku godinu 1912./1913. naveo da mu je hrvatski jezik materinski,⁹ kao što znaju i da je prilikom upisa na studij u Krakowu naveo kako je po nacionalnosti Hrvat.¹⁰ Zaboravljaju, izgleda, da je Andrić sedamdesetih godina XX. stoljeća planuo kada je čuo izjave kako se odrekao svoga naroda. Naime na glavnoj skupštini Matice hrvatske u Zagrebu 22. studenoga 1970. dr. Šime Đodan primijetio je kako su se neki književnici odrekli svoga naroda, a među njima naveo je i Ivu Andrića. Doznajući za taj nastup, Andrić je, kako piše Ljubo Jandrić, burno reagirao i rekao: „To je pljusak koji ne prestaje – Odluka Matice – to je pobjeda podlosti! Voleo bih više nego neznam šta na svetu da to živ nisam dočekaao [...] Zar oni da me podižu ovako na sramni stub, oni? [...] Šta bi oni hteli od mene? I čemu to vodi? Ja to nisam zaslužio! Ja sam za slogu i bratstvo bio celog svog dugog veka. Ja sam bio za jugoslavenstvo još onda kad je Austro-Ugarsku trebalo oterati s našeg ognjišta...“¹¹

Tvrđnju da Zadužbina zlorabi Andrića potkrjepljuje i činjenica da se „Pravila o dodeljivanju Andrićeve nagrade“ na sjednici Upravnoga odbora Zaklade (Zadužbine) održanoj 28. rujna 2005. odlučilo „osavremeniti“ tako što je na sjednicama od 21. prosinca 2005. i 29. ožujka 2006. Upravni odbor donio izmjene i dopune pravila po kojima sada nagradu mogu dobiti kako u članku 1. stoji: „... najbolja pripovetka, ciklus, odnosno zbirka pripovedaka napisana i prvi put objavljena na *srpskom jeziku* između 1. januara i 31. decembra, a koja je svojim naslovom i sadržajem u skladu sa dostojanstvom Andrićevog dela. Nagradu može dobiti Delo objavljeno u *Srbiji, Crnoj Gori i Republici Srpskoj*.“¹²

Svi ovi primjeri pokazuju da je Zadužbina okrenuta zlouporabi Andrićeva djela sukladno velikosrpskoj ideji, a najbolji je pokazatelj sudski postupak koji je pokrenula protiv Matice hrvatske iz Sarajeva.

9 Usp. <<http://www.tvrtkodolic.blogger.hr/post/da-li-je-andric-ivo-ili-jovo/7639257.aspx>>

10 Usp. <<http://www.croatianhistory.net/etf/et2.html>>

11 LJUBO JANDRIĆ, *Sa Ivom Andrićem*, IRO „Veselin Masleša“, Sarajevo, 1982., str. 102.

12 <http://www.ivoandric.org.rs/html/andriceva_nagrada.html>

3. Sudski postupak protiv Matice hrvatske Sarajevo

Zadužbina Ive Andrića iz Beograda tužila je Maticu hrvatsku Sarajevo, kako je već navedeno, zbog objavljivanja Andrićevih djela *Prokleta avlija*, *Na Drini ćuprija*, *Travnička hronika* i *Pripovijetke* u ediciji Hrvatska književnost BiH u sto knjiga. Tužbi je prethodio zahtjev Matice hrvatske upućen Zaduzbini Ive Andrića 9. veljače 2007. da se načini autorski ugovor i odredi iznos naknade za objavljivanje navedenih djela koji je Zaduzbina odbila.

Usprkos tomu što je zahtjev za objavljivanje Andrićevih djela odbijen, Matica hrvatska Sarajevo tiska spomenute naslove. Na ovaj postupak Zaduzbina reagira opomenom pred tužbu na koju Matica hrvatska Sarajevo nudi odštetu od 4.000,00 KM, uz napomenu da je Matica obnovila i nadgrobni spomenik majci Ive Andrića, što je prema „posljednjoj Andrićevoj volji“ dužnost Zaduzbine. Nakon višestrukih pokušaja mirnoga rješenja spora i neuspjeha o dogovoru visine autorske naknade Zaduzbina podnosi tužbu Općinskomu sudu u Sarajevu tražeći odštetu od 42.000,00 KM. Općinski sud presuđuje u korist Zaduzbine Ive Andrića i određuje odštetu u iznosu od 19.810,00 KM uvećanu za zakonsku kamatu i troškove postupka.

Tužitelj (Zaduzbina Ive Andrića) visinu je tužbenoga zahtjeva formirao tako što je uobičajenu naknadu izdavačkoga ugovora od 10% maloprodajne cijene (14.000,00 KM) odlučio podići sukladno članku 113. Zakona o autorskom pravu i svim pravima na iznos uvećan za 200% zbog toga što je Matica hrvatska ovu povredu autorskih prava uradila namjerno. Međutim sud je odlučio ne prihvatiti potpuno tužbeni zahtjev pa u presudi navodi „da je tužena [Matica hrvatska] objavljujući četiri knjige Ive Andrića bez odobrenja Zaduzbine pokazala očiglednu namjeru i napravila povredu imovinskog prava autora o kojima se brine Zaduzbina u vrijednosti 100% od uobičajene autorske naknade, jer načinjena povreda nije vrijednosti 200% obzirom da je tužena bila u stalnoj korespondenciji s tužiteljem i nije osporavala njegovo pravo na uobičajenu autorsku naknadu“¹³. Uz to je i iznos od 28.000,00 KM umanjila za

13 Presuda Općinskog suda u Sarajevu, broj 650 Ps043647/08, PsSarajevo, od 29. VI. 2009.

vrijednost obnove spomenika majci Ive Andrića, što je dovelo do iznosa od 19.810,00 KM.

Zašto je Matica hrvatska izgubila spor za naknadu autorskih prava? Matica hrvatska Sarajevo je i prije tužbe koju je Zadužbina podnijela protiv nje učinila pogriješku. Iako je u postupku Matica hrvatska inzistirala na nepostojanju stranačke sposobnosti i stvarne legitimacije Zadužbine, to joj nije pošlo za rukom. Naime da nije od Zadužbine Ive Andrića tražila autorski ugovor, moglo bi se posve logično i legitimno dovesti u pitanje postojanje autorskih prava Zadužbine Ive Andrića na književnikovo djelo jer je, kao što je rečeno, upitna valjanost Andrićeve oporuke. U skladu s tim bilo je i inzistiranje na nepostojanju stranačke sposobnosti i stvarne legitimacije Zadužbine koju je Matica hrvatska dala samim obraćanjem i traženjem autorskoga ugovora i pregovorima o visini autorske naknade, što je omogućilo ovakav ishod postupka.

Zaključak

Kako je postupak na prvostupanjskome sudu završio nepovoljno za Maticu hrvatsku Sarajevo, pitamo se hoće li Zadužbina Ive Andrića nastaviti praksu zabrane tiskanja Andrićevih djela u bibliotekama i edicijama s hrvatskim ili bosanskohercegovačkim nazivom. Vjerojatno hoće! To možemo zaključiti: a) prema internetskoj stranici Zadužbine na kojoj je istaknut popis država u kojima se izdaju Andrićeva djela, a na kojem nisu ni Bosna i Hercegovina ni Republika Hrvatska; b) prema „osavremenjenim“ pravilima za dodjelu Andrićeve nagrade; c) prema stavu Zadužbine da se Andrić odlučio za srpsku književnost i sl.

S obzirom na sve ove okolnosti i odnos Zadužbine prema nesrpskim književnostima bivše Jugoslavije čini se da nakladnici s područja Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske trebaju poštovati volju Ive Andrića koji je antologičaru koji ga je htio uvrstiti u hrvatsku antologiju odbio zahtjev. Na kasnijem susretu taj je antologičar pitao Andrića zašto mu nije dao odobrenje da ga uvrsti u svoj izbor. Ovaj je odgovorio: „Zašto ste me pitali?“

Da ne treba tražiti dopuštenje za tisak Andrićevih djela u edicijama s hrvatskim predznakom, pokazuje i potez Mozaik knjige koja je u biblioteci Biseri hrvatske književnosti tiskala Andrićev *Nemir od vijeka* 2007. godine.

Svakako, u možebitnim sljedećim sporovima Zadužbine temeljem traženja zaštite autorskih prava na Andrićeva djela valja tražiti da se dokaže postojanje stranačke sposobnosti i stvarne legitimacije, tj. valjanost oporuke kojom je Zadužbina nastala. To će biti teško, pa i nemoguće, s obzirom na raspoložive dokaze i konstrukciju cijele teze o Andrićevoj oporuci.

Izvori i literatura

- JANDRIĆ, LJUBO, *Sa Ivom Andrićem*, IRO „Veselin Masleša“, Sarajevo, 1982.
- *Kreativan izraz: Uvod u autorsko i srodna prava za mala i srednja poduzeća*, Institut za intelektualno vlasništvo BiH, Sarajevo, 2008.
- MARJANOVIĆ, MIRKO, „Ivo Andrić, i kao pisac hrvatske književnosti Bosne i Hercegovine“, *Kolo*, br. 2/2008.
- MARKOVIĆ, M. SLOBODAN, *Pravo intelektualne svojine*, Magistrat i Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007.
- GAVELLA, NIKOLA – BELAJ, VLADO, *Nasljedno pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2008.
- *Pravni leksikon*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2007.
- Presuda Općinskog suda u Sarajevu, broj 65 o Ps 043647 08, Ps Sarajevo, od 29. VI. 2009.
<<http://public.carnet.hr/gpp/Akti/Propisi/ZN/A-zn.htm>>; *Službeni list SFRJ* 20/55 od 11. 5. 1955; Zakon o nasljeđivanju (prečišćeni tekst), SL SFRJ od 15. 9. 1965, Ispravak prečišćenog teksta ZN, SL SFRJ od 29. 9. 1965; Ispravak ZN (prečišćeni tekst), SL SFRJ od 20. 10. 1965; Zakon o preuzimanju saveznih zakona kojima se uređuju odnosi o kojima po Ustavnim amandmanima XX do XLI

na Ustav SFRJ odlučuju republike (čl. 1. st. 72), NN 52/71 od 16. 12. 1971; Zakon o dopunama ZN, NN 47/78 od 28. 11. 1978.

- <<http://www.croatianhistory.net/etf/et2.html>>
- <http://www.ivoandric.org.rs/html/andriceva_nagrada.html>
- <<http://www.ivoandric.org.rs/html/delatnost.html>>
- <<http://www.ivoandric.org.rs/html/rukopisndelatnost.html>>
- <http://www.matica.hr/kolo/kolo2008_2.nsf/AllWebDocs/Ivo_Andric__i_kao_pisac_hrvatske_knjizevnosti_Bosne_i_Hercegovine>
- <<http://www.tvrtkodolic.blogger.hr/post/da-li-je-andric-ivo-ili-jovo/7639257.aspx>>